

ЧАРЛЗ ДИКЕНС

ГОЛЕМИТЕ НАДЕЖДИ

София, 2014

КОЛЕКЦИЯ „ВЪРХОВЕ“

1. ДЖЕЙМС ДЖОЙС ♦ Одисей
2. ХАНС ЯКОБ ГРИМЕЛСХАУЗЕН ♦ Приключенията на Симплицисимус
3. ДАНИЪЛ ДЕФО ♦ Животът и приключенията
на Робинзон Крузо
4. АРТЪР КОНАН ДОЙЛ ♦ Три романа с Шерлок Холмс
5. ДЖОНАТАН СУИФТ ♦ Пътешествията на Гъливер

Преводът е направен по изданието:

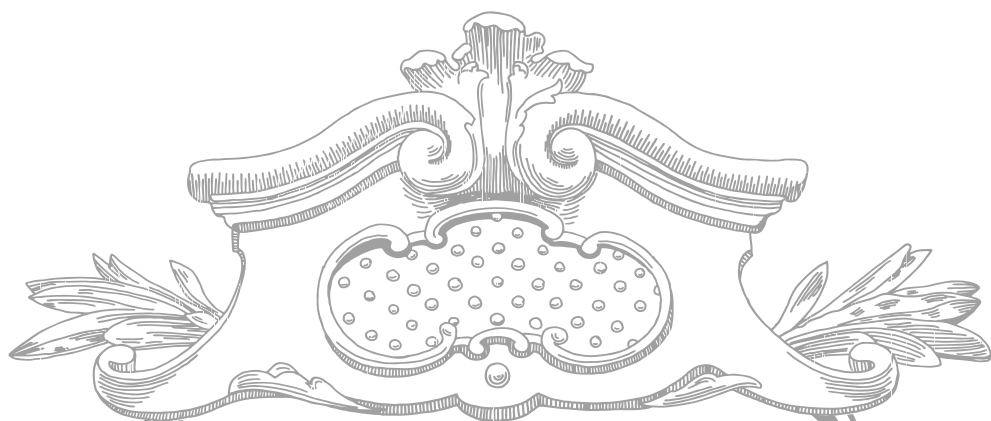
CHARLES DICKENS
GREAT EXPECTATIONS

На корицата: портрет на Чарлз Дикенс, художник Петър Станимиров

Всички права на български език запазени. Нито една част от тази книга не може да бъде възпроизвеждана или предавана под каквато и да е форма и по какъвто и да било начин без изричното съгласие на „Изток-Запад“.

© Невяна Розева, превод, 2014
© Петър Станимиров, художник, 2014
© Издателство „Изток-Запад“, 2014

ISBN 978-619-152-400-6

ЧАРЛЗ ДИКЕНС
ГОЛЕМИТЕ НАДЕЖДИ

Превод от английски
Невяна Розева

Глава първа

Фамилното име на баща ми беше Пирип, а аз бях кръстен Филип и тъй като детският ми език не бе успял да сглоби от двете имена нещо по-дълго и по-разбираемо от Пип, нарекох се сам Пип, а после и другите започнаха да ме наричат така.

Това, че фамилното име на баща ми е било Пирип, научих от надписа върху надгробната му плоча и от думите на сестра ми, мисис Джо Гарджъри, омъжена за ковача. Не бях виждал никога нито баща си и майка си, нито техни портрети (защото те бяха живели много време преди появата на фотографията) и първите ми представи за тях бяха свързани съвсем неоснователно с надгробните им плочи. От формата на буквите върху бащината ми надгробна плоча получих странната представа, че той е бил широкоплещест, едър, мургав мъж с черна къдрава коса. А от вида и израза на надписа „и Джорджиана, съпруга на гореспоменатия“ извадих детинското заключение, че майка ми е била болнава и с лунички. Петте малки надгробни плочи, дълги по фут и половина и наредени до гробовете на родителите ми в памет на петте ми братчета – които се бяха отказали от опита да печелят прекалено рано прехраната си сред всеобщата борба, – ми бяха вдъхнали благоговейно

поддържаната вяра, че те са се родили легнали по гръб, с ръце в джобовете, без да ги извадят оттам, докато са били на тоя свят.

Ние живеехме в блатиста местност, край речен завой¹ на двадесет мили от морето. Струва ми се, че първата си най-ярка и обширна представа за света получих в една паметна студена привечер. Тогава именно открих, че обраслият с коприва неприветлив кът е гробище; че Филип Пирип, бивш жител на тази енория, и Джорджиана, съпруга на гореспоменатия, са умрели и погребани; че Александър, Бартоломю Ейбръхам, Тобайъс и Роджър, малолетни деца на гореспоменатите, са също умрели и погребани; че тъмната пуста равнина зад гробището, из която пасат кравите, пресечена от язове, могилки и шлюзове, са блатата; а ниската оловносива ивица зад тях е реката; че далечното диво леговище на вятъра е морето, а дребното треперещо същество, разплакано от страх пред цялата тая гледка, е Пип.

– Я млъкни! – се раздаде страшен глас и един човек изникна между гробовете до входа на църквата. – Не реви, дяволче, инак ще те заколя!

Страшен човек в груби сиви дрехи, с тежка окова на крака. Човек без шапка, със скъсани обувца, вързал главата си с някакъв вехт парцал. Човек измокрен, изкалян, изранен от камъни, ожулен от тръни и коприва; той куцаше, трепереше, озърташе се втренчено и ръмжеше, а зъбите му тракаха, когато ме улови за брадичката.

– Ох, моля ви се, сър, не ме колете! – замолих го изплашено аз. – Моля ви се, сър, недейте!

– Кажи, как ти е името? – попита човекът. – Хайде, по-скоро!

¹ Дикенс често се е разхождал с приятели до село Кулинг и неговото пусто гробище. То се намира на ниския полуостров между устията на Темза и река Медует, на около седем мили от дома на Дикенс в Гадс Хил (където той живял от 1860 до 1870 г.) и недалеч от град Рочестър, графство Кент, който е, разбира се, прототип на града с катедралата, в който живеят Пъмбълчук и мис Хавишам.

В гробището на село Кулинг имало дванадесет малки гроба на братята и сестрите от едно семейство, които били погребани заедно. Дикенс, за да не злоупотреби с доверието на читателите, ги намалил на пет. В Кулинг има разрушен замък, който не се споменава в романа. Правени са опити да се докаже, че църквата в романа прилича повече на тази в съседното село Лоуър Хайъм, а ковачницата на Гарджъри вероятно е била създадена по подобие на тази в село Чок. Не е изключено Дикенс да е съчетал спомените си за селцата, разположени между Гадс Хил и Темза.

– Пип, сър.

– Повтори! – каза той, като ме гледаше втренчено. – По-ясно!

– Пип, Пип, сър.

– Къде живееш? – продължи човекът. – Покажи ми къщата!

Посочих към мястото, където се намираше нашето село, на около една миля от църквата, между елите и подкастрените дръвчета в крайбрежната низина.

Човекът ме погледна за миг, обърна ме с главата надолу и изтърси джобовете ми. В тях имаше само парче хляб. Когато църквата се върна на предишното си място – защото човекът беше толкова ловък и силен, че я преобърна пред очите ми и звънарната ѝ се озова под нозете ми, – когато, казвам, църквата се върна на предишното си място, аз седях разтреперан на един висок надгробен камък, а човекът ядеше лакомо хляба ми.

– Ех ти, паленце – рече той, като се облизваше, – какви тлъсти бузки имаш!

Струва ми се, че те бяха наистина тлъсти, при все че по онова време бях нисък и слаб за годините си.

– Проклет да съм, ако не ги изям! – каза човекът, клатейки заплашително глава. – И, кажи-речи, съм готов да ги изям!

Аз изказах сериозно надеждата, че няма да ги изяде, и се залових по-здраво за надгробния камък, върху който ме бе настанил отчасти за да не падна оттам, а отчасти и за да не се разплача.

– Я слушай – попита човекът, – къде е майка ти?

– Ей тук, сър – отговорих аз.

Той трепна, втурна се да бяга, после се спря и погледна през рамо.

– Ей тук, сър – обясних плахо, – „и Джорджиана“. Тя е майка ми.

– Аа! – рече той, като се върна. – А она до нея баща ти ли е?

– Да, сър – отвърнах. – И той е тук; „бивш жител на тази енория“.

– Ахаа! – промълви той и се замисли. – А с кого живееш... ако речем, че те оставя да живееш, макар да не съм решил още.

– Със сестра си, сър... мисис Джо Гарджъри... Жената на ковача Джо Гарджъри, сър.

– На ковача ли, казваш? – повтори той. И погледна крака си.

След като погледна няколко пъти мрачно ту крака си, ту мене, той се приближи до надгробния камък, улови ме за раменете и ме наведе назад, докъдето можеше да стигне, така че неговите очи ме гледаха властно от горе надолу, а моите го гледаха безпомощно от долу на горе.

– Слушай – каза той. – Сега ще се реши дали да те оставя жив. Знаеш ли какво е пила?

– Да, сър.

– А знаеш ли какво е лапане?

– Да, сър.

След всеки въпрос той ме навеждаше още повече, за да почувствам по-силно опасността и безпомощността си.

– Ще ми донесеш пила. – Той ме наведе пак. – Ще ми донесеш и нещо за лапане. – Наведе ме още веднъж. – Ще ми донесеш и двете. – Пак ме наведе. – Инак ще ти извадя сърцето и дробчето. – И пак ме наведе.

Бях толкова изплашен и замаян, че се вкопчих с две ръце в него и му казах:

– Ако обичате да ме изправите, сър, няма да ми се завива свят и ще ви разбере по-добре.

Той така ме отхвърли назад, че църквата се преобърна с ветропоказателя надолу. После ме изправи върху камъка, като продължаваше да ме държи за раменете, и заговори още по-заплашително:

– Утре заран рано ще ми донесеш пилата и лапането. Ще ми донесеш и двете при ей оная стара батарея.¹ Ако ги донесеш, без да кажеш някому, че си ме видял или че си видял някакъв човек насам, ще останеш жив. Ако не ги донесеш или не изпълниш, каквото ти казах, ще ти извадя сърцето и дробчето, ще ги опека и ще ги изям. И да не мислиш, че съм сам? При мене е скрит един такъв момък, че в сравнение с него аз съм просто ангел. Този момък чува всичко, което казвам. Той си знае как да улови което момче му дотрябва и как да измъкне сърцето и дробчето му. Никое момче не може да се укрие от него. И да заключи вратата, и да се свие в леглото, и да се сгуши, и през глава да се завие, и да си мисли, че е на топло и на скрито, оня момък ще се примъкне до него и ще го заколи. Аз едва го въздържам да не те сграбчи още сега и с голяма мъка го държа по-далечко от тебе. Ее, какво ще кажеш?

Казах, че утре рано ще му занеса при батареята пили и каквото намеря за ядене.

– Кажи: „Господ да ме порази, ако не го направя!“ – каза човекът.

¹ Батареята при Клиф Крийк с една от старите платформи, които са защищавали Лондон откъм морето. По времето на Дикенс тя е били разрушена.

След като повторих клетвата, той ме свали от камъка и продължи:

– А сега не забравяй какво ми обеща, не забравяй оня момък и тичай вкъщи!

– А-лека нощ, сър! – промънках аз.

– Още по-лека! – каза той, като огледа студената мокра равнина. – Ех, да бях жаба или змиорка!

При тия думи той обгърна с две ръце разтрепераното си тяло, сви се – сякаш да не се разпадне – и закуца към ниската църковна ограда. Докато го гледах как се провира между копривата и трънките, които отделяха зелените могилки, в детското си въображение реших, че той се пази от мъртвците, които протягат безшумно ръка от гробовете си, за да го уловят за глезена и да го дръпнат при себе си.

Когато стигна до ниската църковна ограда, той я прескочи като човек, чиито нозе са отекли и вдървени, после ме потърси с поглед. Аз се обърнах и хукнах с все сили към къщи. Но след малко пак се обърнах и отново видях, че човекът бе тръгнал към реката, като продължаваше да се държи с две ръце и стъпваше внимателно с пребитите си нозе по големите камъни, разхвърляни тук-там из блатата, за да може да се минава из тях при поройни дъждове или по време на прилив.

Спах се да го погледам; блатата се простираха като дълга, водоравна черна ивица; също тъй дълга водоравна ивица, но по-тясна и по-светла беше реката, а небето беше смесица от огненочервени и плътночерни ивици. Край брега на реката едва можах да различа две черни сенки – единствените изправени предмети в цялата местност; единият беше фарът, по който моряците определяха пътя си – много грозен, ако го видите отблизо: като нанизано на прът разковано буре; другият беше бесило с останки от верига, на която някога е бил обесен пират. Човекът вървеше с накуцване към бесилото, сякаш беше оживелият пират, който се връща, за да увисне пак на въжето. Аз изтръпнах при тази мисъл; а като видях, че кравите вдигнаха глави да го погледнат, се запитах дали и те не мислят така. После се огледах за ужасния момък, но не открих никаква следа от него. Въпреки това отново се изплаших и затичах към къщи, без да се спирам.

Глава втора

Сестра ми, мисис Джо Гарджъри, която беше над двадесет години по-възрастна от мене, имаше в собствените си очи, както и в очите на съседите ни, заслугата, че ме е отгледала „с двете си ръце“. Тъй като по онова време трябваше да открия сам смисъла на тия думи и като знаех, че тя има навика да вдига своята твърда и тежка ръка не само върху мене, но и върху съпруга си, аз смятах, че е отгледала и двама ни с двете си ръце.

Сестра ми не беше някоя красавица. Аз предполагах, че пак с двете си ръце тя бе накарала Джо Гарджъри да се ожени за нея. Джо беше светлокос човек с дълги къдрави коси и гладко лице. А очите му бяха толкова светли, че синият им цвят се сливаше сякаш с бялото. Беше тих, добродушен, кротък, отстъпчив, простоват, мил човек – Херкулес по сила и по слабост.

Сестра ми, мисис Джо, беше черноока, чернокоса, с толкова червено лице, че понякога се питах дали не го мие с ренде за индийско орехче вместо със сапун. Беше висока, едра и носеше почти винаги завързана на гърба дебела престилка с четвъртито нагръдниче, по което бяха набодени игли и карфици. Постоянното носене на тази престилка тя смяташе за своя голяма

заслуга и за вина на Джо. Всъщност аз не разбирах защо трябва да я носи и защо никога не я сваля.

Ковачницата на Джо беше до къщата ни, дървена като почти всички къщи в нашия край по онова време. Когато дотичах вкъщи, ковачницата беше затворена и Джо седеше сам в кухнята. Тъй като ние бяхме другари по нещастие и споделяхме винаги тайните си, и сега още щом отворих вратата и го зърнах седнал насреща в ъгъла на камината, Джо ми повери една тайна.

– Мисис Джо излиза дванадесет пъти да те търси, Пип. Ей сега излезе пак за тринадесети път. Мисли му, като се върне.

– Истина ли?

– Да, Пип; а най-лошото е, че взе и Гъдела.

При тази неприятна вест аз започнах да въртя единственото копче на жилетката си и загледах унило огъня. Гъдела беше пръчка с навосъчен край, изгладена от честия допир с моя гръб.

– Както си седеше тук, скочи, грабна Гъдела и изхвъркна като бясна. Такава работа – каза Джо, като разбърка с машата огъня през долната част на решетката, и повтори: – Като бясна изхвъркна, Пип.

– Отдавна ли излезе, Джо? – Аз винаги го смятах за дете като самия мене, само че по-голямо на ръст.

– Ами – каза Джо, като погледна холандския часовник¹ – има пет минути, откак се разбесня, Пип. Аха, май че се връща! Скрий се зад вратата, моето момче, и се сгуши зад кърпата.

Послушах съвета му. Сестра ми, мисис Джо, блъсна вратата, не можа да я разтвори докрай, отгатна какво я задържа и веднага потърси причината с пръчката си. Свърши се с това, че ме хвърли (аз служех често за гюле в семейните ѝ разправии) към Джо, който – готов да ме приеме винаги и при всякакви условия – ме настани до камината и ме ограда спокойно с огромната си нога.

– Къде беше, малка маймуно? – каза мисис Джо, като тупна с крак. – Казвай направо къде беше, докато аз се измъчвах от страх и тревоги, инак ще те измъкна от ъгъла ти, ако ще да сте петдесет пиповци и петстотин гарджъровци!

¹ Всъщност това не е холандски, а немски часовник. Тези часовници са били направени само от дърво, с изключение на зъбчатите им колела. Те били много евтини и поради това широко разпространени сред по-бедните слоеве от населението.

– Бях на гробищата – казах аз от мястото си, като плачех и се потривах.

– На гробищата! – повтори сестра ми. – Ако не бях аз, отдавна щеше да бъдеш на гробищата. Кой те отгледа с двете си ръце?

– Вие – казах аз.

– Я кажи, защо съм го направила? – извика сестра ми.

– Не зная – проплаках аз.

– А аз зная! – каза сестра ми. – Зная, че никога вече не бих сторила таква нещо. И зная още нещо: че откакто си се родил, ни веднъж не съм свалила тази престилка. Не ми стига, че съм жена на ковач (и то на Гарджъри), ами още съм и твоя майка!

Но аз гледах унило огъня и не слушах вече думите ѝ. Защото в злобно святкащите въглени пред мене се редяха беглецът от блатата с веригата на крака, тайнственият момък, пилата и ужасната клетва, поради която трябваше да извърша кражба в родния си дом.

– Да! – каза мисис Джо Гарджъри, оставяйки Гъдела на мястото му. – На гробищата, то се знае! Лесно ви е на вас да казвате: на гробищата. – Всъщност само един от нас бе изрекъл тази дума. – Скоро ще ме пратите вие на гробищата и ще бъдете чудесна двойка без мене!

Докато тя нареждаше масата за чай, Джо погледна над коляното си към мене, сякаш искаше да прецени каква двойка ще бъдем, ако мрачното предсказание се сбъдне. После, както винаги във време на домашни бури, започна да наблюдава със сините си очи мисис Джо, подръпвайки с дясната си ръка своите светли коси и бакенбарди.

Сестра ми приготвяше филиите с масло по един и същ бърз и рязък начин. Най-напред притискаше с лявата си ръка хляба до нагръдника на престилката – откъдето у него се забиваше някоя карфица или игла, която попадеше после в устата ни. След това вземаше с ножа малко масло и го размазваше, както аптекарят приготвя якия, като обръщаше сръчно ножа ту от едната, ту от другата страна и го изтриваше о кората, за да обере всичкото масло. Най-после изтриваше за последен път ножа в якията, отрязваше една дебела филия, разрязваше я на две половини още преди да я отдели напълно от хляба, и даваше едната на Джо, другата на мене.

При все че бях гладен тази вечер, аз не смеех да изям пая си. Знаех, че ще трябва да запазя нещо за моя страшен познат и за неговия още по-страшен приятел. Знаех, че мисис Джо е много пестелива стопанка, та може да не

намеря нищо в килера. Затова реших да пусна хляба с маслото в крачола на панталона си.

Но усилието да се реша на такава постъпка ми се стори ужасно. Като че трябваше да скоча от покрива на висока къща или да се хвърля в дълбока река. Задачата ми се затрудняваше още повече от нищо неподозиращия Джо. Както вече споменах, ние бяхме братя по нещастие и поради добродушното ни заговорничество бяхме свикнали да се надпреварваме кой по-скоро ще изяде хляба си, като си го показвахме мълчаливо от време на време, за да се похвалим един другиму, а след това още по-усърдно го отхапвахме. Тази вечер Джо ми показва на няколко пъти своята все по-намаляваща филия, за да ме подбуди към обичайното приятелско съревнование; но всеки път виждаше, че аз държа на едното си коляно жълтата чаша чай, а на другото – непокътнатата филия. Най-после взех отчаяното решение да изпълня намерението си колкото е възможно по-неусетно. Използвах един миг, когато Джо извърна глава, след като ме бе погледнал, и пуснах филията в крачола си.

Джо беше явно огорчен, защото предполагаше, че съм си загубил апетита, и отхапа замислено една хапка, която никак не му се услади. Той я дъвка повече от другите, мисли дълго и най-после я глътна като лекарство. Когато наведе глава на една страна, за да отхапе още един залък, погледът му се спря на мене и той видя, че филията ми бе изчезнала.

Учудването и огорчението, с които Джо задържа хляба пред устата си, бяха толкова явни, че не се изплъзнаха от вниманието на сестра ми.

– Какво става пак? – запита свадливо тя, като остави чашата си.

– Слушай какво – промърмори Джо и поклати укорно глава към мене. – Ти, моето момче, ще си навлечеш някоя беля. Тая хапка ще ти заседне някъде. Не може да си я сдъвкал, Пип.

– Какво става пак? – повтори сестра ми още по-рязко от преди.

– Добре ще да е да повърнеш мъничко, Пип – каза разтревожено Джо. – Приличието си е приличие, ама здравето е по-важно.

Сестра ми бе вече съвсем разгневена, затова се нахвърли върху Джо, сграбчи го за бакенбардите и почна да блъска главата му в стената; а аз в това време поглеждах виновно от ъгъла си.

– Ще ми кажеш ли сега какво става, прасе такова? – каза задъхано сестра ми.

Джо я погледна отчаяно; после също тъй отчаяно отхапа от хляба си и погледна към мене.

– Нали знаеш, Пип – каза тържествено той с буза, надута от току-що отхапвания залък, говорейки така поверително, сякаш бяхме съвсем сами, – ние с тебе сме приятели и аз няма никога да те издам. Ама такова нещо... – той помести стола си, погледна пода между нас, след това пак мене – да нагълташ така цяла филия...

– Нагълтал я, без да я сдъвче ли? – извика сестра ми.

– Знаеш ли, моето момче – каза Джо все още с пълни уста, като гледаше не мисис Джо, а мене, – и аз гълтах така, когато бях на твоите години, виждал съм и други момчета да гълтат така; но никога не съм виждал да гълтат като тебе; добре, че още не си умрял от това гълтане.

Сестра ми се хвърли върху ми и ме сграбчи за косите, като изрече само ужасните думи:

– Я ела да ти дам лекарство!

Някакъв лекар звяр бе възкресил по онова време славата на катранената вода¹ като всецелечно лекарство и мисис Джо имаше винаги запас от нея в бюфета, защото вярваше, че целебността е равна на отвратителността ѝ. Понякога ми даваха за засилване толкова много от този еликсир, щото се страхувах, че мириша отдалеко на катран като нова ограда. Поради сериозното ми състояние тази вечер трябваше да изпия цял пайнт² от това лекарство, което мисис Джо ми наля в устата, стискайки главата ми под мишница като ботуш в събувало. Джо се отърва с половин пайнт, който го накараха да изпие (за най-голямо негово неудоволствие, както дъвчеше бавно и замислено пред огъня), защото му било прилошало. Ако съдя по себе си, сигурно му бе прилошало след – не преди – лекарството.

Угризенията на съвестта са ужасно нещо и за възрастния, и за детето; но когато заедно с това тайно бреме детето се измъчва и от друго в крачолата на панталона си, мога да ви увери, че го е сполетяло наистина тежко изпитание. Греховното съзнание, че ще ограбят мисис Джо – не помислях дори, че ще

¹ Катранената вода се приготвяла от смесването на равни количества студена вода и дървен катран. Макар че тя може да се използва като дезинфекциращо средство, славата ѝ на всецелечно лекарство е чисто суеверие.

² Мярка за течност, равна приблизително на 1/2 литър.

ограбя Джо, защото никога не ми минаваше през ум, че той е стопанинът вкъщи, – и необходимостта да придържам постоянно с ръка филията в крачолата си, докато седях или когато ме изпращаха за нещо в кухнята, без малко щяха да ме накарат да полудея. А когато огънят се разгоря и пламна от вятъра, който духаше откъм блатата, стори ми се, че чувам навън гласа на човека с оковите, на когото се бях заклеял да не го издавам; този глас твърдеше, че не може и не иска да гладува до утре, а трябва да се наяде още сега. След това си мислех: ами ако неговият приятел, когото той едва е държал да не ми изтръгне сърцето, се поддаде на вроденото си нетърпение или сбърка уреченото време и реши, че може да изяде сърцето и дроба ми не утре, а още тази нощ? Ако някога на някого са настръхвали косите от ужас, то моите положително настръхнаха тази вечер. Или може би само така се казва?

Беше Бъдни вечер и от седем до осем часа според холандския часовник аз трябваше да разбърквам с медна пръчка¹ коледния пудинг. Опитах се да върша това с товара в крачолата си (при което си спомних пак за човека с товара на неговия крак), но видях, че е немислимо филията да не изскочи от долния му край при глезена. За щастие успях да се измъкна и да скрия в моята таванска стаичка този дял от съвестта си.

– Чуваш ли нещо? – попитах аз, когато свърших бъркането и се греех до камината, преди да ме пратят да спя. – Топове ли гърмят, Джо?

– Ех – каза Джо, – пак е офейкал някой каторжник.

– Какво е това офейкал, Джо? – попитах аз.

Мисис Джо, която бързаше винаги сама да обясни нещата, каза раздразнено:

– Избягал, избягал! – давайки разяснението така, както даваше и катранената вода.

Като видях, че мисис Джо наведе глава над ръкоделието си, аз запитах само с устните си Джо:

„А какво е това каторжник?“

Джо отговори също само с устни нещо много сложно, от което аз можах да разбера само думата „Пип“.

– Някакъв каторжник е избягал снощи, щом като изгърмя топът – каза на глас Джо. – За него вече стреляха. А сега стрелят, види се, за втори.

¹ Пръчката, с която са разбърквали прането в казана в деня, определен за пране.